

A KATONAPOLITIKAI ELKÉPZELÉSEK MEGVALÓSÍTÁSA A MAGYAR NÉPHADSEREG SZÁRAZFÖLDI CSAPATAINÁL 1951–1953

A hadsereg fejlesztését a nemzetközi katonapolitikai helyzetből levont következtetések, valamint a szovjet politikai és katonai vezetés igényei alapján alakította ki a Magyar Dolgozók Pártja. Magyarország katonapolitikai koncepciója alapján a hadsereg intenzív fejlesztése már 1949-ben megkezdődött, a megvalósítandó program 1951-ben pedig már kiemelt szempontok szerint folytatódott. A hadsereg szárazföldi csapatai 1950-ben már négy gyalogos és egy gépesített hadosztállyal rendelkeztek.¹ Az 1950-es év őszi hadrendje összesen 135 117 fővel számolt.²

Az országra és a hadseregére elképesztő mértékű terheket rótt a katonapolitikai célkitűzések megvalósítása. A szovjet elvárásokból bekövetkezően hazánkban 1951 végéig fel kell állítania egy vadászrepülő hadosztályt, meg kellett építeni 3 új repülőteret, további tíz korszerűsítése is tervezett feladatot volt.³ A tervek 40 új laktanya építését, valamint 63 meglévő felújítását irányozták elő.⁴ A programhoz kapcsolódóan egy sor objektum és létesítmény (közutak, vasutak, híradóvonalak, hadiipari üzemek és egyéb bázisok) építése kezdődött meg. Magyarországnak „1952 végéig fegyverbe kellett állítania 264 000 főt, fel kellett készülnie három hadsereg (30 hadosztály), azaz 850 000, végső esetben pedig egymillió katona mozgósítására.”⁵

Egy bekövetkezendő háborúban minden katonára szükség volt, így 1953 közepén az ország három kiegészítő parancsnoksága már több mint másfél millió hadkötelest írt össze. E kontingensről tanúskodnak a Honvéd Kerületi Parancsnokságok „Nyilvántartási helyzetjelentés”-ei, amelyekben a budapesti 606 562 főt (92 440 tiszthelyettest és 514 122 honvédet),⁶ a székesfehérvári 440 340 főt (65 499 tiszthelyettest és 374 841 honvédet),⁷ míg a debreceni 565 001 főt (79 868 tiszthelyettest és 485 133 honvédet)⁸ mutatott ki.

A szárazföldi csapatoknál végrehajtandó feladatoknak egy sor összetevője volt. Létre kellett hozni a Magyar Néphadsereg vezető szerveinek és csapatainak új szervezeti kereteit, amelyek béke és hadi („M”) állománytáblákra épültek. A szervezeti változások viszont megkövetelték a személyi állomány kellő létszámú

1 Berki Mihály: Hadsereg vezetés nélkül. Budapest, 1989. 13. o.

2 A létszám részletes megoszlása állománycsoportonként az alábbi volt: tiszt: 18 941, tiszthelyettes: 35 006, növendék és hallgató: 12 960, honvéd: 57 426, katona összesen: 124 333, polgári: 10 784, hadsereg mindösszesen: 135 117. Hadtörténelmi Levéltár (HL) MNVK Titkárság 1952. 7/2., 654/40/8. ő. e., 98. o.

3 Az új repülőterek az alábbi városokban épültek: Kaposvár, Kiskunlacháza, Kunmadaras; míg Börgönd, Budaörs, Debrecen Kecskemét, Mátyaörs, Miskolc, Szentkirályszabadja, Székesfehérvár, Tapolca és Tököl repülőtereit korszerűsítették HL MNVK Hdm. Csfség. 1951. 23/2., 2252. ő. e., 339. o.

4 HL MNVK Hdm. Csfség. 1951. 23/2., 2252. ő. e., 339. o.

5 *Bencze László*: Farkas Mihály hadserege. *Magyar Nemzet*, 1990. február 12., 8. o.

6 HL MNVK Szerv. és M. Csfség. 1953. 24/1-2., 552/4. ő. e., 67. o.

7 Uo. 182. o.

8 Uo. 306. o.

biztosítását, valamint a csapatok, intézetek és szervek haditechnikai eszközökkel és különböző anyagi készletekkel való ellátását. A létszámában megnövekedett katonai állomány, a gyarapodó technikai eszközök és az anyagok ugyanakkor laktanyákat, raktárakat, telephelyeket, javító bázisokat és más objektumokat követeltek meg. A tervek hatalmas honvédségi beruházásokat igényeltek 1951-re 199 honvédségi objektum megépítését tervezték, amely 47 892 fő számára biztosított helyet. A 199 objektumból 110 csapatok elhelyezésére szolgált, 89 pedig intézetek, raktárak, iskolák, lőterek stb. céljaira épült.⁹

Hazánk hadiipari kapacitása és technológiai felszereltsége a hadsereg növekvő igényeinek csak egy részét tudta biztosítani. Főleg a „nehéz hadieszközök” (repülőgépek, harckocsik, rohamlövegek, sorozatvetők... stb.) ezért jelentős mennyiségben érkeztek hazánkba a Szovjetunióból kormányközi megegyezések alapján (speciális import).

Fontos követelmény volt a katonák kiképzése és a várható feladatokra való felkészítésük. A tisztes iskolától a katonai akadémiáig terjedő elméleti képzésen megszerzett ismeretek a különböző szintű csapatgyakorlatokon (táborozások, törzsvezetési és harcászati gyakorlatok... stb.) mélyültek el. A gyakorlatok térbeli kiterjedéséről és a résztvevők számáról ad hiteles képet a Honvéd Vezérkar (HVK) Hadművelési Csoportfőnökségének kimutatása, amely szerint 1951-ben az országban 35 nyári tábor működött;¹⁰ ugyanabban az évben a hadosztálygyakorlatokon 39 691 fő vett részt.¹¹

Az 1951-es év során végrehajtott átszervezések és a különböző intézkedések következtében a szárazföldi csapatoknál is jelentős módosulások következtek be. Több új szervezet jött létre, például a 9. lövészhadtest parancsnoksága Debrecenben, alárendeltségében a 4. és 8. lövészadosztállyal és a közvetlenekkel (a teljes hadtest „B” típusú szervezettel);¹² a 6. hadtest alárendeltségében egy „B” típusú lövészadosztály Tab körzetében; a 66. sorozatvető dandár Táborfalván és más közvetlenek. Feltöltésre és szervezeti korszerűsítésre került a 17. lövészadosztály („A” típusúra); a 3. hadtest közvetlenjei: a 7. gépesített és 18. páncélos hadosztály egy-egy nehézharckocsi, rohamlöveg és egy-egy aknavető ezreddel egészült ki; a 28. aknavető dandár négy osztályát három ezreddé szervezték át; a 11. gépesített hadtest légvédelmi osztályai ezreddé szerveződtek.

A szervezeti változások és az új alakulatok felállítása több csapat átcsoportosítását követelte meg. Ebben a folyamatban az 5. lövészadosztály a Dunántúlról a Duna–Tisza közére, a 12. lövészadosztály vezető szervei Kiskunhalasról Kalocsára, a 9. lövészadosztály Veszprém környékéről Zalaegerszeg térségébe, a 30. tüzéradosztály a Duna–Tisza térségébe (Cegléd központtal), míg a 34. ágyús tüzérdandár pedig Miskolcra Veszprémbe települt át.

A hadrendben addig nem szereplő alakulatok felállítása, az átszervezések, valamint a csapatok hadművelési. szétbontakoztatásában végrehajtott korrekciók erősítették a hadsereg ütőerejét és csapásmérő képességét. Ugyanakkor nem hagyhatók figyelmen kívül, hogy mindezek nehezítették a hivatásos állomány

⁹ HL MNVK Titkárság 1951. 6/2., 2180/1. ő. e., 512. o.

¹⁰ HL MNVK Hdm. Csfég. 1951. 17/1., 2244/233/2. ő. e., 363–370. o.

¹¹ Uo. 543–547. o.

¹² A „B” típus a keret, az „A” típus pedig a feltöltött szervezeti csapatokat jelentette.

szolgálati-, élet- és munkakörülményeit, további terheket raktak a népgazdaságra, új feladatok elé állították a katonai vezetési és irányítási rendszert.

A Magyar Néphadsereg 1951 őszén jóváhagyott szervezetében a szárazföldi csapatok három lövészhadtesttel, egy gépesített hadtesttel, két önálló nehéz harcokosi, illetve rohamlöveg ezreddel, egy áttörő tüzérhadosztállyal, egy légvédelmi tüzérhadosztállyal, négy tüzérdandárral (1-1 ágyús, aknavető, páncéltörő, sorozatvető), valamint műszaki, vegyivédelmi, híradó stb. kötelékekkel rendelkeztek.

A szárazföldi csapatok alapvető tűzerejét a lövész, a harcokosizó és a tüzér kötelékek alkották.

A lövész alakulatok kilenc hadosztályból álltak, amelyek a 3. lövész hadtest (Kecskemét),¹³ a 6. lövész hadtest (Székesfehérvár)¹⁴ és a 9. lövész hadtest (Debrecen)¹⁵ állományába tartoztak.

A páncélos csapatok fő erőt a 11. gépesített hadtest (Budapest) egyesítette, amely a 7. gépesített hadosztályból (Esztergom) és a 18. páncélos hadosztályból (Gyöngyös) állt. A páncélos erőkhöz tartozott még a Sárbogárdon, illetve Kalocsán székelő 17. valamint a 24. önálló nehézharcokosi-rohamlöveg ezred is.

A tüzér alakulatokhoz tartozott: a 30. áttörő tüzérhadosztály (Cegléd) a 38. légvédelmi tüzérhadosztály (Budapest), valamint a 34. ágyús dandár (Veszprém), a 28. aknavető dandár (Polgárdi), a 36. páncéltörő dandár (Kiskunhalas) és a 66. sorozatvető dandár (Örkény).¹⁶

A legalapvetőbb harci egységeket a lövész és a harcokosizó ezredek képezték. A lövész ezred három lövész zászlóaljából, aknavető ütegből, páncéltörő ágyús ütegből, rohamlöveg ütegből, ágyús ütegből és más alegységekből állt. A lövészek fő fegyvereit a 76 mm-es rohamlövegek, a 82 és 120 mm-es aknavetők, a 76 mm-es ágyúk, a 45 mm-es és 57 mm-es páncéltörő ágyúk, valamint a géppuskák, golyószórók, géppisztolyok... stb. jelentették.¹⁷

A harcokosizó ezredek három harcokosizó zászlóaljából, egy gépkocsizó lövész zászlóaljából és más alegységekből álltak. A harcokosizók legfontosabb fegyvereit a közepes harcokosik, a 82 mm-es aknavetők, a golyószórók, géppuskák és más fegyverek alkották.¹⁸

Az 1951. évi őszi átszervezés a hadsereg létszámának rohamos emelkedését hozta. Ugyanis 1950 őszén a Magyar Néphadsereg jóváhagyott békehadrendje 124 330, 1951 őszén pedig már 170 559¹⁹ katonával számolt.

A tisztii állomány létszáma jelentős, míg a polgári dolgozók száma mérsékeltebb ütemű emelkedést mutatott. Addig amíg 1950. október 30-án a hadseregben 17 735

13 A 3. löv. hdt.-hez tartozott: a 12. löv. ho. Kalocsa, a 27. löv. ho. Kiskunfélegyháza és az 5. löv. ho. Kecskemét. HL HM Harckik. és Testn. Csfség. 1951. 118., 2228. ő. e., 832. o.

14 A 6. löv. hdt.-hez tartozott: a 9. löv. ho. Keszthely, a 17. löv. ho. Marcali és a 35. löv. ho. Tab. HL HM Harckik. és Testn. Csfség. 1951. 118., 2228. ő. e., 833. o.

15 A 9. löv. hdt.-hez tartozott: a 4. löv. ho. Nyíregyháza, a 8. löv. ho. Mezőtúr és a 32. löv. ho. Pápa. HL HM Harckik. és Testn. Csfség. 1951. 118., 2228. ő. e., 834. o.

16 HL HM Harckik. és Testn. Csfség. 1951. 118., 2228. ő. e., 836-837. o.

17 HL MNVK Szerv. és M. Csfség. 1953. 23/1., 551/2. ő. e., 219. o.

18 Uo. 236. o.

19 HL MNVK Hdm. Csfség. 1951. 23/2., 2252. ő. e., 321. o.

tiszt és 11 169 polgári dolgozó, addig 1951. november 15-én már 30 745 tiszt és 12 546 polgári állományú teljesített szolgálatot.²⁰

A létszámviszonyok vizsgálata során nem hagyhatók figyelmen kívül a katonai építő alakulatok. „A politikai szempontból megbízhatatlan szülők gyermekei számára bevezették a fegyver nélküli, ún. C kategóriás megjelölést...”²¹ és őket oda vonultatták be. Az építő csapatok állománya nem terhelte a néphadsereg létszámát, azon felül tartották nyilván. A munka jellege valójában katonai munkaszolgálat volt, amely a hadseregfejlesztés szegényfoltját jelentette. „1951 nyarán 10 hadtáp-zászlóaljat és négy hadtáp-századot állítottak fel, ideiglenes jelleggel.”²² Ezek az alakulatok a déli határ mentén felépítendő erőrendszer, valamint más katonai építkezések munkálataiban vettek részt. Az alegységekben 1951 nyarán 7625 „C” kategóriájú katona teljesített szolgálatot. (2100 tartalékos, 5525 sorkatona). Az építő alakulatok létszámának 25%-os megemelésevel az év végén egy építődandárt hoztak létre. „A dandárban 273 tiszt, 559 tiszthelyettes, 490 polgári... és 8517 »C« kategóriájú hadköteles, összesen 9819 személy teljesít egyidejűleg szolgálatot.”²³

A hadsereg átszervezéséből következett, hogy megnövekedett a bevonultatottak száma is. Ezt jól szemlélteti az 1951 november első három napján történt újoncbehívásról készült kimutatás, amely szerint a három kerületparancsnokság 78 058 főt²⁴ adott át a hadseregnek.

A katonapolitikai koncepció jól tükröződik a laktanyaépítési programból is. A hadseregfejlesztés és a honvédelmi beruházások súlypontja délre tevődött át. A csapatokat fokozatosan csoportosították át oda, illetőleg a prognosztizált hadműveleti térségbe, a Duna–Tisza közére. Az 1951-re jóváhagyott fejlesztés és a diszlokációs elképzelések így indították meg az elképesztő ütemű építkezéseket. Más beruházások mellett a déli irányban – Nagyatádon, Marcaliban, Kaposváron, Szekszárdon és a Duna–Tisza térségében – további 14 helyőrségben épültek laktanyák!²⁵

Az egyre nagyobbra duzzadt hadsereg mind több és több pénzbe került az országnak. „A fegyveres erők és testületek a nemzeti jövedelemből 1950-ben 13,9 százalékot, 1951-ben 15,2 százalékot, 1952-ben 25,5 százalékot, s 1953-ban is még 24,3 százalékot használtak fel.”²⁶

Az 1951 őszi átszervezés végrehajtására a honvédelmi miniszter több intézkedést adott ki. A csapatok részére az új állománytáblára való áttérés határidejét 1951. november 7-ben jelölte meg.

Az új szervezet megalkotása azonban nemcsak a személyi állomány biztosítását, hanem a hadfelszerelések (fegyverek, lőszeres és különböző anyagi készletek) beszerzését is jelentette. A nehéz haditechnika legfőképp a Szovjetunióból

20 *Patai Endre*: A Magyar Néphadsereg szervezeti fejlesztése 1951 őszén. *Honvédelem*, 1988/5. szám, 60. o.

21 *Csabai Károly–Móricz Lajos*: Tények és adatok az 1945 és 1955 közötti évek magyar hadtörténetéhez. I. rész. *Hadtudomány*, 1991/2. szám, 68. o.

22 *Markó György*: Munkaszolgálat, 1950–1956. *Magyar Honvéd*, II. évf./26. szám, 1992. június 26. 42. o.

23 *Patai Endre*: A Magyar Néphadsereg... i. m. 59. o.

24 HL MNVK Titkárság 1951. 8/1–2., 2182. ő. e., 1453. o.

25 A Duna–Tisza köze táján az alábbi helyőrségekben épültek új laktanyák: Csongrád, Dunaföldvár, Hódmezővásárhely, Jászberény, Kecskemét, Szeged, Szolnok, Baja, Cegléd, Kalocsa, Kiskőrös, Kiskunmajsa, Mezőtúr, Szabadszállás. HL MNVK Hdm. Csfség. 1951. 23/2., 2252. ő. e., 334–338. o.

26 *Bencze László*: Farkas Mihály... i. m. 8. o.

érkezett. Egy másik forrást jelentettek a „Magyarországon gyártott hadianyagok... ágyúk, gyalogsági fegyverek, robbanóanyagok, tüzérségi műszerek stb.”²⁷ amelyek szovjet licencek alapján készültek. Azonban az átszervezések következtében a megnövekedett haditechnikai eszközszükségletet a szovjet féllel közösen sem sikerült kielégíteni. Az 1951. december 31-i helyzet szerint a feltöltöttségi mutató értéke: gyalogsági kézfegyvereknél 40%-ot, aknavetőknél 50%-ot, légvédelmi lövegeknél 27%-ot, M-13-as sorozatvetőnél 25%-ot, T-34-es harckocsinál 29%-ot... stb.²⁸ ért el.

A statisztikai adatok és a meglevő lehetőségek azt sejtették, hogy a hiányzó fegyverek és a haditechnikai eszközök beszerzésére csak a következő évben (1952-ben) kerülhet sor.

A tiszti állomány kiképzése a hadsereg gyorsított ütemű fejlesztése következtében 1949 és 1951 között legfőképpen 5–6 vagy 9–12 hónapig tartó tanfolyamokon történt. Az oktatás eme formájáról és hatékonyságáról már az akkor készült értékelések is kritikusan állapították meg, hogy az nem felel meg a korszerű követelményeknek.

Az 1952. január 1-jei helyzet szerint a táborno­kok és tisztek iskolai végzettségét rögzítő statisztika elszomorító képet mutat. A kimutatás alapján a hadtest-, hadosztály- és dandárparancsnokok 54,9%-a; az ezredparancsnokok 35,6%-a; az önálló zászlóaljparancsnokok 33,8%-a; a zászlóaljparancsnokok 28%-a; a század-, illetve alosztályparancsnokok 16%-a és a szakaszparancsnokok 75%-a rendelkezett csak az előírt végzettséggel.²⁹ A parancsnoki állomány hiányos felkészültsége nagyban megmutatkozott a későbbiekben az ellenőrzések, szemlék és gyakorlatok gyenge, vagy nem megfelelő értékeléseiben.

A hadsereg működését és a várható feladat megoldását biztosító fontos elem a harckészültségi rendszer, amelyet 1951 évben többször átdolgoztak. E rendszabályok összessége biztosítja az alakulatok, szervek és intézetek személyi állományának gyors riasztását, hadi „M” állományra való kiegészítését, a technikai eszközök állománytáblák szerinti feltöltését, az elrendelt anyagi készletek mállházását, valamint az adott kötelék részére kijelölt körlet normaidőre történő elfoglalását. E téren fontos volt a már 1950. november 9-én kiadott – és még aznap életbe léptetett – „A” jelzésű harc­riadó intézkedés.³⁰ Az intézkedés szabályozta a magasabb harckészültségi fokozatba helyezés rendszabályait. Több más kérdés mellett rögzítette a csapatok gyülekezési körletei kijelölésével kapcsolatos követelményeket, a mozgó anyagi készletek (lőszer, üzemanyag, élelmezési anyag stb...) szintjét, valamint a menetkészültség elérésének időnormáit.

A zászlóalj szintű alegységek részére a laktanyák, vagy a nyári táborok közelében gyülekezési helyeket, az ezredek és a hadosztályok részére pedig gyülekezési körleteket határoztak meg. Az ezred gyülekezési körletén belül a zászlóaljak gyülekezési helyei 2–5 kilométer távolságra helyezkedtek el egymástól. A gyülekezési körletekbe történő menetet a törzsek szervezték meg, a mozgó anyagi készleteket pedig az érvényben levő utasítások alapján állapították meg és

27 Magyar Országos Levéltár (OL) Rákosi Mátyás titkári iratai 276. fond, 65. csop., 195. ő. e., 163. o.

28 Uo. 169–173. o.

29 HL MNVK Titkárság 1952. 7/2., 654/40/8. ő. e., 106. o.

30 HL MN Harckik. és Testn. Csfség. 1951. 119., 2229. ő. e., 666. o.

terveztek elszállítani. A riadó elrendelése után az ezredeknek 3–4 óra, a hadosztálynak pedig 5–6 óra alatt kellett a kijelölt körletekben a menetkésztséget elérniük.

A harcriadó-intézkedés tartalmazta a háborús alkalmazás feladatait is. A lövészhadtestek részére kijelölték a működési sávokat, a sávhatárokat, továbbá meghatározták számukra az országhatár védelmével kapcsolatos harc feladatokat. Az okmány az anyagi jellegű kérdéseket is szabályozta: „...szárazföldi haderőnem hadosztályainál lőszerből: 1,5; élelemből: 5, üzemanyagból: 7 javadalmazás (1 javadalmazás – 100 km) biztosítását...”³¹ rendelte el.

A csapatok a meghatározott harckészültségi feladataikat gyakorló riadók végrehajtása során sajátították el. Annak konkrét követelményeit először az 1950/1951-es kiképzési időszakra kiadott intézkedés tartalmazta. A zászlóalj és az ezredek 45 percen belül, a századok pedig 15 percen belül érték el a teljes menetkésztséget.

A harcriadó-intézkedés alapján a csapatok megismerték és begyakorolták teendőiket magasabb harckészültségbe helyezés esetén. Annak során napvilágra kerültek a rendszer elemeinek gyenge pontjai is. A végrehajtás során összegyűlt tapasztalatok, valamint a harckészültségi intézkedés beigazolódott hiányosságai alapján vált szükségessé az okmány módosítása. A hadművelleti csoportfőnökség kidolgozta az új riadóintézkedést, amelyet 1951. június 1-jével léptettek életbe.³²

Az új okmány kidolgozása során nagy figyelmet fordítottak a titokvédelem követelményeinek betartására. Így például az ezred (önálló zászlóalj) harckészültségi gyülekezési körletét, a körletekhez vezető menetvonalakat csak a parancsnokok, a politikai tisztek és a törzsparancsnokok ismerhették. Az új harckészültségi intézkedéssel egyidőben vezették be a harckészültségi borítékrendszert is, amely négy féle zárt borítékból állt. Az 1. sz. boríték: az ezred, önálló zászlóalj (osztály); a 2. sz. boríték: hadosztály (dandár); a 3. sz. pedig a hadtest megfelelő körleteinek elfoglalására vonatkozó parancsra intézkedett. A 10. sz. boríték pedig az adott kötelék részére szóló részletes harcparancsot, valamint a térképeket tartalmazta.

A gyülekezési körleteket a helyőrségektől általában 25–30 km távolságra jelölték ki. Az alegységeknek (század, zászlóalj) a harci riadó elrendelése után 2 órán belül a teljes anyagi készletükkel együtt ki kellett vonulniuk meghatározott gyülekezési körleteikbe.

A harckészültségi gyakorlások és ellenőrzések ismételtelen több hiányosságot tártak fel. Az ügyeletes tisztek felkészültsége gyenge volt, a tervekben pontatlanságok fordultak elő, a kiértékelési rendszer nem működött gördülékenyen, a körleteket egyes alakulatok nem minden esetben tudták normaidőre elfoglalni, a laktanyáktól a körletekig megszervezett forgalomszabályozás alacsony színvonalú volt.

A harckészültségi rendszer negatívumainak kijavítására, a feladatok eredményesebb végrehajtására az év második felében több központi intézkedésre került sor. A honvédelmi miniszter 1951. július 1-jével a Magyar Néphadsereg

³¹ Csabai György: A Magyar Néphadsereg harckészültségi és mozgósítási rendszerének fejlődése. HL Tgy. II., 330/47/VII-1., 21. o.

³² Uo. 22. o.

szolgálatának minisztériumi szintű vezetése és koordinálása céljából bevezette az ügyeletes tábornoki szolgálatot.³³ E legfelső szintű ügyeletet – a vezénylés szerint – a hadsereg 16 magas beosztású ezredese, illetőleg tábornoka³⁴ látta el.

A hadműveleti csoportfőnökség a hadműveleti ügyeletes szolgálatokat ismételtén szabályozta. Az arra vonatkozó okmány kiterjedt a különféle harcászati fokozatok elrendelésére jogosult személyekre, a riadó elrendelésének módozataira, eszközeire, valamint a legfontosabb teendőkre, rendszabályokra. Az új okmányokból adódó feladatokat 1951. augusztus 31-én 16.00 órától alkalmazták.³⁵

Az év közepén (1951. július 30.) kiadott módosítás már szabályozta a honvédség és a határőrség együttműködését is „A” jelű harci riadó esetére. A riadó jelére a határőrkerület-parancsnokoknak fokozniuk kellett a kijelölt sávban az ellenség felderítését, őrs erejű támpontokkal kellett lezárniuk a támadók várható előrenyomulási irányait. A határőr alegységek a határbiztosítási feladatokra kijelölt honvédcsoportok beérkezése után is a határőrparancsnokság kötelékében maradtak volna, csak ellenséges támadás esetén kerültek volna az adott hadosztály hadműveleti alárendeltségébe.

A harcászati gyakorlatokon, valamint az újabb ellenőrzéseken szerzett tapasztalatok alapján korrekciókat hajtottak végre a rendszerben. Az 1951. augusztus 1-jén bevezetett harcászati rendelkezést³⁶ 1951. december 4-én újabb szabályozás követte. Ez utóbbi 1952. január 1-jén 00.00 órakor lépett életbe.³⁷

1952-ben lényeges szervezeti változtatásokra csak ősszel került sor, azonban nagyságrendje nem érte el az előző évit. A csapatok korábbi, nagymértékű átszervezése és létszámnövekedése ugyanakkor felvetette a Honvédelmi Minisztérium átalakításának szükségességét is. Az is indokolta a minisztérium bővítését, átszervezését, hogy a Magyar Néphadsereg békében nem rendelkezett hadseregszervezéssel, az csak háborúban, „M esetén” alakult volna meg. Mindezekből adódóan az állandó harcászati (béke) idején a csapatok kiképzése, az ügyeleti, a harcászati és mozgósítási, valamint egyéb teendői jelentősen megnövekedtek a Honvédelmi Minisztérium amúgy is tetemes feladatait.

A minisztérium átszervezésére 1952. februárjában született döntés, az új struktúrára való áttérés határidejeként 1952. március elsejét határozták meg. A minisztérium létszáma 1952. február 21-én 3648 fő volt,³⁸ amely az őszi szervezeti változtatásokhoz a kiindulási alapot szolgáltatta. Az átalakítás során új csoportfőnökségek és osztályok jöttek létre a főhatóság különböző szerveinél. A

33 A Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterének 017. számú parancsa. HL MN Harckik. és Testn. Csfség. 1951. 119., 2229. ő. e., 506. o.

34 Az 1951. június 25-én keltezett névjegyzék az alábbi személyeket sorolja fel az ügyeletes tábornoki szolgálatot adók közé: Bercelli Béla vörög., HVK. Hír. Cs.; Görgényi Dániel vörög., H. Mű. Pk.; Házi Sándor vörög., H. Le. Pk.; Ilku Pál vörög., Pol. Fcsf.; Mátékovics Endre vörög., HVK Hdm. Cs.; Székely Béla vörög., HVKF h.; Váradi Gyula vörög., H. Pk.; Hídvégi Ferenc ezds., Pol. Fcsf.; Fehér Gyula ezds., IV. Fcsf. h.; Havas Imre ezds., Szű. Fcsf. h.; Hazai Jenő ezds., Pol. Fcsf. h.; Köteles Jenő ezds., Ált. Kik. Cs.; Padusitzky László ezds., Min. Ir.; Schnekta Péter ezds., HM Elnökség Cs.; Szeremlei Gyula ezds., Kat. Tanint. Cs.; Horváth Mihály vörög., HVK Anyag Terv. Cs. HL MN Harckik. és Csfség. 1951. 119., 2229. ő. e., 498. o.

35 HL MNVK Hdm. Csfség. 1951. 18/1., 2245/233/3. ő. e., 405–408. o.

36 HL MNVK Hdm. Csfség. 1951. 17/1., 2244/233/2. ő. e., 142. o.

37 HL MNVK Hdm. Csfség. 1951. 18/1., 2245/233/3. ő. e., 178. o.

38 HL MNVK Szerv. és M. Csfség. 1952. 39/2., 852/3. 19. o.

minisztérium javasolt új szervezete a miniszteri irodából és 15 főosztályból³⁹ (csoportfőnökségek, főnökségek, parancsnokságok stb.) állt. A fegyvernemi parancsnokságok egy részénél is növelték a létszámokat.

A Vezérkarnál a Hadművelési Csoportfőnökségen megerősítették a hadművelési és a törzskiképzési osztályokat, „Védelmi építkezések osztálya” néven új osztály jött létre. A Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökségen „Nyilvántartó és statisztikai osztály” alakult meg, míg a tartalékosokat nyilvántartó osztályon „Tartalékos kiképzési alosztály” szerveződött, továbbá „Helyőrségi szolgálati osztály” néven új részleg jött létre. A futárszolgálatot ellátó osztály kikerült a vezérkar szervezetéből és önálló állománytáblás szervezetté alakult.

A Politikai Főcsoportfőnökségen a káderosztály létszámában jelentősen megnövekedett.

A Hadtápszolgálat Főnökségen a honvédségi építkezéseket végző Közületi Beruházási Vállalat beolvadt az Építési és Elhelyezési Csoportfőnökség szervezetébe.

Az Általános Kiképzési Csoportfőnökség Lövész Harckiképzési Csoportfőnökségre változott, osztályai létszámában gyarapodtak.

Az Igazságügyi Osztályból csoportfőnökség jött létre.

Az 1952 őszi átszervezések során törölték az állománytáblákból a tábori lelkészi helyeket is.

Mindezekon kívül még több más módosulás is bekövetkezett, amelynek következtében a minisztérium tervezett létszáma 1952 őszére 4489 főre⁴⁰ emelkedett.

Az 1952 őszén – a szárazföldi hadművelési csapatoknál – végrehajtott átszervezések az alábbi fontosabb változásokat hozták:

A 9. lövészhadtest alárendeltségében felállították az 1. lovashadosztályt (három lovas ezreddel és közvetlenekkel) 3258 fővel.⁴¹ E magasabbegység hadrendbe állítása elhízázott döntés következtében történt, amelyet a magyar „lovasnemzet” hagyományokkal igyekeztek megindokolni. Már a II. világháború is igazolta, hogy a háborúban a sikert csak a lendületes és egymásba kapcsolódó hadműveletek teremthetik meg, amelyekben a főszerepet a légierővel együttműködő páncélos és gépesített alakulatok játsszák. Az atomfegyverek árnyékában a lovasalakulatok szervezésének már semmi jelentősége nem volt.

A páncélos csapatok tűzereje viszont számottevően megnövekedett. A páncélos hadosztály egy közepes harcokocsiezreddel gyarapodott, míg az „A” és „B” típusú lövészadosztályok harcokocsi/rohamlöveg zászlóaljai ezredekké alakultak át.

A gépesített hadosztály egy gépesített ezreddel, míg a tüzérség egy „A” típusú páncéltörő dandárral erősödött meg.

A Magyar Néphadsereg csapatainak lendületes növekedését jól érzékelhetik az 1949 és 1952 évek végén készült összesített adatok, amelyek az alábbi értékeket mutatják: a hadosztályok száma 3-ról 14-re, a lövészezredeké 7-ről 31-re

³⁹ A főosztályok a következők voltak: Vezérkar, Politikai Főcsoportfőnökség, IV. Főcsoportfőnökség, Személyügyi Főcsoportfőnökség, Hadtápszolgálat Főnökség, Lövész Harckiképzési Csoportfőnökség, Tüzér Parancsnokság, Páncélos Parancsnokság, Légierő Parancsnokság, Országos Légvédelmi Parancsnokság, Műszaki Parancsnokság, Pénzügyi Csoportfőnökség, Igazságügyi Csoportfőnökség, Katonai Tanintézetek Csoportfőnöksége; Elnökség. HL MNVK Szerv. és M. Csfség. 1952. 39/2., 852/3. ö. e., 28. o.

⁴⁰ HL MNVK Szerv. és M. Csfség. 1952. 39/3., 852/4. ö. e., 86. o.

⁴¹ HL 1. lovas ho. pság. 1952. 650. ö. e., 330. o.

növekedett; a meglévő 1 harcckocsiezred helyett 13-at létesítettek, míg a tüzérezredek száma 6-ról 32-re emelkedett.⁴²

Az 1952 őszi átszervezések következtében a szárazföldi csapatok fő tűzerejét képező kötelékek létszámviszonyai az alábbi értékeket érték el: lövészalakulatok: 72 344 fő, páncélos alakulatok: 26 218 fő, tüzéralakulatok: 20 885 fő.⁴³

A hadsereg részére a magyar hadiipar egyre növekvő számban gyártott haditechnikai eszközöket, ezen felül a Szovjetunióból is folyamatosan érkeztek a szállítmányok. A felgyorsult fejlesztés igényeit ennek ellenére 1952 végére sem sikerült teljes mértékben kielégíteni. A Magyar Néphadsereg „M” ellátottsága az év végén egyes fontosabb fegyverekből következő képet mutatta: puská, karabély, géppisztoly, golyószóró: 100%; géppuska: 35%; 120 mm-es aknavető: 103%; 82 mm-es aknavető: 88%; páncéltörő fegyverek: 59%; 122 mm-es tarack: 73%; 37 mm-es légvédelmi löveg: 85%; 85 mm-es légvédelmi löveg: 60%. A legrosszabb volt a helyzet az M-13-as sorozatvetőknél, ahol 23%, míg a harcckocsik és a rohamlövegek esetében pedig 25% volt a feltöltöttség értéke.⁴⁴

1952 őszére a hadsereg létszáma elérte a 200 554 főt.⁴⁵ (Ebből 9334 személy polgári alkalmazott volt.)

A Magyar Néphadsereg mozgósított hadrendjében szereplő tábori hadsereg három lövészhadtesttel (9 lövészadosztállyal), egy légvédelmi tüzérhadosztállyal, egy ágyús tüzérdandárral, egy páncéltörő tüzérdandárral, egy műszaki dandárral, egy nehéz harcckocsi/rohamlöveg ezreddel számolt fő csapásmérő erőként. A főparancsnoksághoz az alábbi főbb kötelékek tartoztak: két lövészhadtest, (hat lövészadosztály) egy gépesített hadtest (egy gépesített és egy páncélos hadosztály), egy önálló gépesített hadosztály, egy önálló nehéz harcckocsi/rohamlöveg ezred, két áttörő tüzérhadosztály, egy páncéltörő tüzérdandár, egy sorozatvető tüzérdandár, egy légvédelmi tüzérhadosztály, egy ágyús tüzér- és egy aknavető dandár. Az átszervezések következtében a Magyar Néphadsereg hadilétszáma 403 443 főre⁴⁶ emelkedett.

Egy bekövetkezendő háborúban a mozgósított hadsereg személyi állományának kiegészítése és a tartalékok képzése jelentős létszámot követelt meg. Az 1952 júniusában készült felmérésben már 1 617 256⁴⁷ ötven év alatti hadkötelessel számoltak. A kimutatásban szereplőket azonban csak átképzések után tervezték harci feladatokkal megbízni, ugyanis az akkori fegyvereket és a harcjelzéseket nem ismerték, mivel még a Horthy-korszakban teljesítettek katonai szolgálatot. Éppen ezért a tartalékosok átképzésére nagy figyelmet fordítottak. Az 1951/1952-es kiképzési évben az „M” hadsereg személyi állománya biztosítására összesen 121 672 fő tartalékos⁴⁸ kiképzésével számoltak.

42 *Surányi Jenő-Cs. Nagy Imre: A szárazföldi hadműveleti csapatok történetének áttekintése (1945–1980). Tanulmány. 1987 HL Tgy. II., 330/47/V-5., 19. o.*

43 Uo. 4. sz. melléklet, 1–2. o.

44 HL MNVK Titkárság, 1952. 7/2., 654/40/8. ö. e., 114–116. o.

45 HL MNVK Szerv. és M. Csfség. 1952. 39/3., 852/4. ö. e., 76. o.

46 HL MNVK Titkárság, 1952. 7/2., 654/40/8. ö. e., 101. o.

47 Uo. 103. o.

48 A tartalékosok átképzésére az alábbi létszámot tervezték állománycsoportonként: tiszt: 15 771, tiszthelyettes: 38 705, legénység: 67 196, összesen: 121 672. HL MNVK Szerv. és M. Csfség. 1951. 68/1–2., 68/1. ö. e., 1. o.

A létszámban jelentősen felduzzasztott, haditechnikai eszközökkel számottevően megerősödött hadsereg részére létfontosságú volt a honvédelmi építési program ütemtervek szerinti teljesítése. A laktanyák, repülőterek, raktárak és más bázisok építését rendszeresen ellenőrizték, szorgalmazták a határidők betartását. Mindezek ellenére 1952 közepére a beruházási építkezéseknél a lemaradások miatt rendkívül súlyos helyzet alakult ki. 1952. június 1-ig az elvégzett munkák értéke elérte a 278 millió forintot, de ez az egész éves tervfeladat 23%-át jelentette csupán. Ugyanaddig az időig a tervezett 335 építkezési objektumból csak 97-nél (az összes munkák 29%-ánál) indultak be a munkák.⁴⁹ A tervek teljesítését nehezítette, hogy az előző évből (1951) 512 építkezés húzódott át 1952-re! E tetemes számú létesítményből azonban az Építési Minisztérium „csak” 476 helyen tudott munkát végezni. Június 1-ig 220 építkezés elkészült ugyan, 256 objektum munkálatai azonban nem fejeződtek be.⁵⁰

Az építkezéseknél mutatkozó súlyos lemaradásoknak több oka is volt. Nehezítette az 1952-es célkitűzések megvalósítását az Építésügyi Minisztérium lassú, hiányos és hibás tervezése is. A kivitelező vállalatok sem tudták az egyes létesítményeknél a határidőket tartani, munkaerő, anyag-, gép- és szállítóeszközök hiánya miatt. Az is gyakran előfordult, hogy egyes vállalatok azért nem tudták kellő ütemben végezni a munkát, mert az építkezésekhez szükséges hiteleket a Beruházási Bank nem nyitotta meg időben. A tervező, a fővállalkozó és az alvállalkozók munkájának nem kellő koordinálása is hozzájárult a fogyatékoságokhoz.

A honvédségi objektumok építésénél jelentkező lemaradások negatívan hatottak a hadsereg átszervezésére. 1952 őszén ugyanis a hadsereg hadrendjében addig nem szereplő alakulatok felállítása után – mivel egyes beruházások időben nem készültek el – 12 alakulat részére nem tudtak laktanyát biztosítani. Az elhelyezési gondok megoldására ideiglenes jelleggel egy-egy alakulat részére Keszthelyen a karmelita rendházat, Hajdúhadházán a hadtest kiképző tábornokot jelölték ki, Mátraházán, Balatonfüreden és Siófokon pedig üdülőket foglaltak le. Mindezeket felül 5 katonai szervezetet vagy a korábbi laktanyákban, vagy más helyőrségekben helyezték el.⁵¹

Az átszervezések megkövetelték a hadművelési ügyeletes szolgálatok feladatainak átdolgozását, az okmányok, továbbá a riasztási és kiértesítési rendszer elemeinek pontosítását is. Ennek folyamatában 1952. február 15-én „Ideiglenes légvédelmi riadóintézkedés”-t adtak ki. Az okmány rögzítette a riadó elrendelésére jogosult személyeket, a riadóval kapcsolatos legfontosabb ismereteket, valamint a személyi állomány feladatait légvédelmi riadó elrendelésekor.

A harci riadó végrehajtásával kapcsolatos teendők is folyamatosan módosultak. Az ezekkel összefüggő időnormákat 1952. május 8-tól a Vezérkar Hadművelési Csoportfőnöksége megszigorította. A készenléti időket a gyülekezési helyeken az alegységek részére 2 óra helyett 1 órában, az ezred (önálló csapat, intézet, iskola)

49 OL Rákosi Mátyás titkári iratai, 276. fond, 65. csop., 195. ő. e., 221. o.

50 Uo.

51 HL MNVK Szerv. és M. Csfég. 1952. 40/1-3., 852/2. ő. e., 13-19. o.

részére 3–4 óra helyett 1,5–2 órában, a hadosztály részére 5–6 óra helyett 4–5 órában határozták meg.⁵²

A harcászultság és a mozgósítási készség helyzetét 1952. szeptember 21-én mérték fel. A honvédelmi miniszter parancsa a 4. lövészadosztály mozgósítását rendelte el, amelynek során 7138 hadköteles vonult be,⁵³ továbbá kb. 300 technikai eszközt, 200 országos járművet és 500 lovat adtak át a magasabbegységnek.

A mozgósítást elrendelő parancs 3 óra alatt jutott le a csapatokhoz és közel 7 óra alatt a tanácsai szervekhez. A tartalékos állomány 2 napon belül bevonult a csapatokhoz.

A Magyar Néphadseregben első alkalommal végrehajtott „próbamozgósítás” rendkívül gazdag tapasztalatokat hozott. A „viszonylagos jó eredmények” azonban jelentős mértékben abból adódtak, hogy a hadosztály mozgósítási feladatainak végrehajtását a tanácsadók mellett a honvédelmi miniszter által „kirendelt bizottság”⁵⁴ is segítette. Egy adott esetben e tényezőkkel viszont nem lehetett számolni.

1952. december 1-jével az alkalmazási tervekre vonatkozó harcintézkedéseket kiegészítették, meghatározták a laktanyáktól a gyülekezési körletekbe vezető menetvonalakat is. A korábbiakban ugyanis a gyülekezési körletek elfoglalásához szükséges menetvonalakat csak a nyári táborhelyektől jelölték ki. 1953. január 1-től az alakulatok mindkét variáns esetében rendelkeztek előre meghatározott útiránnyal.

1953 elején a szárazföldi csapatok az alábbi fő kötelékekből álltak: három (3., 6., 9.) lövészhadtest, – amelyek állományát nyolc lövész- és egy lovashadosztály alkotta (a 13. lovashadosztály a 9. hadtesthez tartozott.); – egy HM közvetlen lövészadosztály; egy páncélos hadtest (a 11. páncélos hadtest egy gépesített páncélos hadosztályból állt.); egy áttörő tüzérhadosztály (30. áttörő tüzérhadosztály) öt tüzérdandár, (1-1 ágyús, aknavető és sorozatvető, 2 páncéltörő dandár) egy légvédelmi tüzérhadosztály (38. légvédelmi tüzérhadosztály)... műszaki, híradó, vegyvédelmi... stb. kötelékek.

A csapatok vezetése a szerteágazó alá- és fölérendeltségi viszonyok miatt nehézkes volt. A három lövészhadtest közvetlenül a miniszternek, a fegyvernemi és szakcsapatok (tüzér, műszaki, híradó stb.) pedig a megfelelő HM-főnököknek voltak alárendelve.

A hadsereg hadiállománya jelentős számban követelt meg a feladatokra átképzett tiszteket és tiszthelyetteseket is. Kiképzésük általában 1–3 hónapot vett igénybe. A Vezérkar Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnöksége 1953-ban is még 50 000 tartalékos (tiszt és tiszthelyettes) kiképzésével számolt.⁵⁵

⁵² Csabai György: A Magyar Néphadsereg... i. m. 26–27. o.

⁵³ A bevonult tartalékosok megoszlása az alábbi volt: tiszt: 413, tiszthelyettes: 1581, legénység: 5144, összesen: 7138. HL MNVK Titkárság, 1952. 7/2., 654/40/8. ő. e., 251. o.

⁵⁴ Uo. 246. o.

⁵⁵ HL MNVK Szerv. és M. Csfég. 1953. 24/1–2., 551/3. ő. e., 77. o.

1953. január 1-jén a Magyar Néphadsereg rendszeresített állománya a hadrenden kívüli (hadtáp- és műszaki építő alakulatok) csapatokkal együtt 218 224 főt⁵⁶ tett ki. Ugyanabban az időben azonban a hadsereg ténylegesen meglevő létszáma 210 412 fő⁵⁷ volt. Ezek az adatok jelentették a kiinduló alapot a későbbiekben a hadsereg létszámcsökkentéséhez.

A harcászati és mozgósítási tervek, valamint okmányok mellett a légoltalom rendszabályait is lényegesnek ítélték. 1953 májusában adtak ki „Légoltalmi riadóintézkedés”-t a HM központi szervei és a fegyvernemi parancsnokságok részére. Az okmány részletesen taglalta a légoltalmi riadó célját, elrendelésének módjait, neveit, a végrehajtandó tennivalókat, az óvóhelyek elosztását és más feladatokat. Az intézkedés alapján a légoltalmi riadóterveket 1953. május 25-ig kellett elkészíteni.⁵⁸

Az 1953-as év jelentős mérföldkő volt a Magyar Néphadsereg történetében. A megváltozott világpolitikai helyzetben – a koreai háború befejeződése után – a nagyhatalmak már nem számoltak egy újabb világháború kirobbolásának közvetlen veszélyével. A Szovjetunió és az Egyesült Államok kapcsolataiban meglevő feszültségek csökkentek, realitássá vált a két fél konstruktív együttműködésének lehetősége. Hazánknak sem volt már többé szüksége kétszáz ezer főt fegyverben tartó hadseregre.

A világpolitikában bekövetkezett kedvező változások és a moszkvai inspirációk az MDP vezetését arra készítették, hogy ártértekelje, módosítsa addigi politikáját. Az elkövetett hibák és bűnök kijavításának lehetőségét az MDP Központi Vezetőségének 1953. június 27–28-ai ülése és annak elfogadott határozata teremtette meg. Más területek mellett – nyilvánosan – csak akkor ismerték el, hogy a fegyveres erőknek „a szükségesnél nagyobb mértékű és gyorsabb ütemű fejlesztése...”⁵⁹ hiba volt. E körülmények vetettek véget a magyar Néphadsereg további erőltetett fejlesztésének és teremtettek lehetőséget a fegyveres erők csökkentéséhez.

Az őszi átszervezéshez az előzetes tervek és a javaslatok már az év derekán elkészültek. Az 1953. július 7-én készült kimutatás a fő csapásmérő erőknel az alábbi csökkentéseket javasolta: lövész alakulatoknál: 14 329 főt (19,2%), páncélos csapatoknál 4397 főt (17,7%), a tüzérségnél pedig 4435 főt (23,8%)⁶⁰

⁵⁶ Az állománytáblákban meghatározott létszám megoszlása az alábbi volt: 1., tényleges állomány: ti.: 35 233, tiszthelyettes: 52 382, honvéd: 92 051, ti. hallgató: 2328, növendék: 11 072, katona összesen: 193 066, polgári: 9538, mindösszesen: 202 604 fő; 2., hadrenden kívüli alakulatok: tisz: 734, tiszthelyettes: 1028, honvéd: 13 077, katona összesen: 14 839, polgári: 781, mindösszesen: 15 620 fő. OL Rákosi Mátyás iratai, 276. fond, 65. csop., 195. ő. e., 395. o.

⁵⁷ A békében meglevő állomány megoszlása az alábbi volt: 1., tényleges állomány: tisz: 29 749, tiszthelyettes: 46 502, honvéd: 96 573, ti. hallgató: 2129, növendék: 11 905, katona összesen: 186 858, polgári: 8584, mindösszesen: 195 442; 2., hadrenden kívüli alakulatok: tisz: 562, tiszthelyettes: 1222, honvéd: 12 977, katona összesen: 14 761, polgári: 209, mindösszesen: 14 970. OL Rákosi Mátyás titkári iratai, 276. fond, 65. csop., 195. ő. e., 395. o.

⁵⁸ HL MN Harczik. és Testn. Csfség. 1953. 60/1., 547/3. ő. e., 306., 307. o.

⁵⁹ Szabó Bálint: Új szakasz az MDP politikájában 1953–1954. Budapest, 1984. 20. o.

⁶⁰ HL MNVK Szerv. és M. Csfség. 1953. 23/1., 551/2. ő. e., 161–162. o.

Az MDP Politikai Bizottsága számára készült javaslat a hadsereg 1953. évi őszi átszervezéséhez a Magyar Néphadsereg békelétszámát 165 992 főben⁶¹ (a hadsereg létszáma: 160094, a hadtápalakulatok létszáma: 5898 fő) jelölte meg.

A hadsereg leépítésének folyamata azonban ellentmondásosan kezdődött meg. A haderő egészére kiterjedő és koncepcionálisan is kialakított intézkedés elmaradása miatt kellően nem megalapozott és „kapkodó” szervezeti változtatásokat, csökkentéseket vezettek be. Az át nem gondolt intézkedések is növelték a hadseregen belüli bizonytalanságokat és feszültségeket.

Az elhatározott létszámcsökkentéseket 1953 második felében kezdték meg, majd pedig a következő évben folytatták. A leépítés elsősorban lövész-, harckocsizó és tüzéralakulatokat érintett. Ez a folyamat elérte a Honvédelmi Minisztériumot is amelynek során annak létszáma 1800 fővel 2500 főre csökkent.⁶²

A csapatok leépítésének első ütemét 1953. szeptember 1–december 1. között, a következőt pedig 1954 ősztől hajtották végre.

Az 1953-as őszi átszervezés során módosították a lövészalakulatok állományát, az alapvető szervezetek azonban megmaradtak. A 3. lövészhadtest összlétszáma a lövészadosztályok szervezetében végrehajtott mintegy 1000-1000 fős csökkentés következtében 3000 fővel lett kevesebb, viszont a 6. lövészhadtest létszáma 6000 fővel növekedett. Ez utóbbi szervezet létszámának gyarapodását „B” típusú hadosztályainak jelentős (3000 fős) fejlesztése idézte elő. A 9. lövészhadtest létszámának minimális (kb. 600 fős) növekedése abból adódott, hogy a hadtest lövészadosztályainak száma háromra emelkedett a 30. lövészadosztály átvételével.

A 13. lovashadosztály megszüntetése 3258 fős létszám megtakarítását jelentette.

A páncélos csapatok átszervezése során az alábbi alakulatok szűntek meg: a 11. gépesített hadtest felderítő zászlóalja, a 7. gépesített hadosztály egy gépesített ezrede, a 18. páncélos hadosztály egy harckocsiezrede és a 17. önálló nehéz harckocsi/rohamlőveg ezred. A hadosztályok négy alakulatát más helyőrségekbe csoportosították át. Az összes csökkentés meghaladta a 6500 főt.

A lovas magasabbegység felszámolása helyes döntés volt, a páncélos alakulatoknál végrehajtott leépítés viszont hibás lépésnek minősíthető.

A páncélos csapatokhoz hasonlóan a tüzéralakulatok átszervezése sem tűnt megalapozottnak. Megszűnt a sorozatvető dandár, helyette egy sorozatvető ezred jött létre. Az aknavető dandár egy ezredét és a „Tüzér Fegyvermesteri Tanfolyam”-ot is törölték az állománytáblákból. A tüzérhadosztálynál is jelentős leépítést hajtottak végre. A tüzérség szervezeti átalakítása következtében a szakállomány létszáma 4000 fővel csökkent.

A műszaki csapatoknál az átszervezésekkel 1000 fővel fogyatkozott a létszám. Megszűnt a 42. műszaki dandár, a „Műszaki Kiképző Tábor”, valamint négy – hadrenden felüli – műszaki építő zászlóalj is.

A híradó alakulatok hadrendjéből töröltek egy vonalépítő zászlóaljat, valamint egy rádiórelé-századot.

⁶¹ A létszám megoszlása állománykategóriák szerint: tiszt: 29 484, tiszthelyettes: 35 610, honvéd: 86 017, ti. hallgató: 819, ti. növendék: 5882, katona összesen: 157 812, polgári: 8180, mindösszesen: 165 992. OL MDP Pol. Biz. iratai, 276. fond, 53. csop., 127. ó. e., 14. o.

⁶² Zágonyi Ernő: A Magyar Néphadsereg történetének főbb jellemzői. Tanulmány. Budapest, 1989. (HL) 92. o.

A létszám- és szervezeti módosítások mellett az alakulatok különböző **átalárendeléseire** és helyőrségváltoztatásaira is sor került, amelyek leginkább a **lövészhadtestek** állományába tartozó kötelékek esetében következtek be.

A haderő leépítése jelentősen könnyítette hazánk pénzügyi helyzetét: a Nagy Imre-kormány már működésének első évében, több mint négy milliárd forinttal csökkentette az államháztartásra felesleges súlyként nehezedő hadikiadásokat.⁶³

Az 1953 őszen a hadseregben megkezdődött átszervezéseknek, illetőleg az abból adódó leépítéseknek mindenképpen voltak eredményei. Kétségtelen, hogy a megváltozott helyzetben országunknak már nem volt többé szüksége olyan nagy hadseregre. A meginduló csökkentési folyamat, amelynek tetemes anyagi és pénzügyi vonzata is volt, jelentős mértékben tehermentesítette a gazdaságot. Az 1953-ban készült tervek már figyelembe vették a létszámcsökkentés költségvetési kihatásait, valamint az „M” anyagbeszerzés ütemtervét is. Az 1954-es év költségvetési keretét (az építkezési beruházásokon kívül) 7600 millió Ft-ra tervezték, amelyből fenntartásra 5840 millió Ft-ot (76,9%), „M” anyagbeszerzésre pedig 1760 millió Ft-ot (23,1%) szántak.⁶⁴ Az Országos Tervhivatal ugyanakkor a Honvédelmi Minisztérium 1954. évi építkezési keretét 758 millió forintban, a védelmi építkezések beruházási keretét pedig 182 millió forintban javasolta megállapítani.⁶⁵

Nem hagyhatók figyelmen kívül ugyanakkor az 1953-as évi őszi átszervezések negatív hatásai sem. A nem kellően megalapozott intézkedések sorozata növelte a tisztek és tiszthelyettesek bizonytalanságát. A gyakori szervezeti változások következményei a tisztii állomány tűrőképességét a legvégsőig próbára tették, a korábbi megterhelések tovább nőttek. Az egyes alakulatok átcsoportosításából következett az is, hogy 1953-ban pl. az állomány 34,7%-át helyezték át más helyőrségekbe.⁶⁶

Az új hadrendek hatálya lépésének más következményei is voltak. Az őszi átszervezésre kidolgozott tervek ugyanis a hadsereg létszámának 54 466 fős csökkentését⁶⁷ irányozták elő. E nagymértékű leépítésből az következett, hogy 14 laktanya vált teljesen üressé (ezek közül több csak egy-két éve épült); 27 laktanyában pedig több épület megüresedett.⁶⁸ A helyzetet e téren az is bonyolította, hogy a már folyamatban levő építkezéseket le kellett állítani és ez csak növelte a befejezetlen épületállomány számát. Mindezek miatt az épületgazdálkodás a következő időszakban arra irányult, hogy a megkezdett építkezéseket befejezzék, illetőleg a megüresedett létesítményeket hasznosítsák.

A szárazföldi csapatoknál a leépítések legfőbb negatív hatása az volt, hogy nagyobb mértékben csökkent az alakulatok mozgékonyasága és tűzereje, mint ahogyan az a létszámcsökkentésekből következett volna.

63 *Gosztonyi Péter*: A magyar fegyveres erők az októberi forradalomban. [In: 1956 – A befejezetlen forradalom. (Szerk.: *Saáry Éva*) Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör] Zürich, 1982. 35. o.

64 OL MDP Pol. Biz. iratai, 276. fond, 53. csop., 127. ő. e., 15. o.

65 HL MNVK Szerv. és M. Cfség. 1953. 23/1., 551/2. ő. e., 189. o.

66 *Berki Mihály*: Hadsereg vezetés... i. m. 20. o.

67 Az őszi átszervezés tervei a hadsereg rendszeresített létszámát 42 792 fővel, míg a hadrenden kívüli htp. alakulatokét 11 674 fővel csökkentették. OL MDP Pol. Biz. iratai, 276. fond, 53. csop., 127. ő. e., 13. o.

68 *Dobák Dezső*: A Magyar Néphadsereg anyagi-pénzügyi gazdálkodásának története 1944 végétől 1980-ig. HL Tgy. II. 330/47/IX-1., 19. o.

Az 1953 őszen megkezdett hadsereg-átszervezés, amely ismét legfőképpen a szárazföldi csapatokat érintette, kedvező folyamatot indított el. Megkezdődött a több mint kétszáz ezer fős hadsereg leépítésének programja, amelynek során az első ütem az állománytáblákban rögzített létszám 54 ezer fős csökkentését irányozta elő.

A nemzetközi helyzet kedvező alakulása, az MDP Központi Vezetőségének 1953 júniusi határozata, majd pedig a Nagy Imre miniszterelnök nevével fémjelzett „Új szakasz politikája” örvendetes irányú elmozdulás kezdetét jelentette az országban. A mindezekből következő hadseregcsökkentés folyamata lehetőségeket teremtett egy kisebb létszámú, de ütőképesebb haderő létrehozásához.